

РЕЛІГІЯ І ЦЕРКВА В ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ

Винесена в заголовок проблема в усіх іпостасях її теоретичного і особливо практичного вияву була в центрі уваги учасників однойменної міжнародної наукової конференції, яка відбулася 19-21 вересня 1996 р. в м.Києві.

За змістом, формами організаційної роботи, за активністю дискусій, за складом її учасників, які географічно репрезентували практично всі постсоціалістичні країни Центрально-Східної Європи (окрім Литви і Словенії), дана конференція була масштабною і плідною за результатами своєї роботи. Вона стала помітною подією не тільки в науковому, релігієзнавчому просторі України, а й подією, яка привернула до себе увагу політиків, посольств, інших державних установ, мас-медіа означених країн.

Учасники конференції - це керівники державних органів, які займаються питаннями державно-церковних відносин, вчені-релігієзнавці, юристи, експерти міжнародного права з проблем свободи релігії, совісті, переконань, представники релігійних організацій з 26 країн, в т.ч. з 18 постсоціалістичних, а також з Англії, Ватикану, Греції, Іспанії, Нідерландії, ФРН, Швейцарії, США. Всього в роботі конференції взяло участь 130 осіб, в т.ч. 62 - із-за кордону.

В числі організаторів конференції: Міжнародна асоціація релігійної свободи, Міжнародна академія свободи релігії і віровизнань, Рада із релігійної свободи, Міжнародна комісія свободи совісті, Державний Комітет України у справах релігій, Українська асоціація релігієзнавців, Центр права і релігії університету Еморі, Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України.

Відкрив конференцію, зачитав привітання Президента України голова Оргкомітету конференції віце-прем'єр України І.Курас. У привітанні говориться:

Шановні учасники конференції!

Вітаю вас з початком роботи представницького міжнародного наукового форуму "Релігія і Церква в постсоціалістичних країнах".

Глибоко символічним є те, що ця конференція проводиться на українській землі, у древньому Києві, що завжди славилися як глибиною своєї духовності і віросповідною толерантністю, так і серйозними науковими здобутками.

Сьогодні Церква в Україні, як і на всьому постсоціалістичному посторі, виходить із тіні і стає помітним фактором соціального і духовно-культурного розвитку суспільства.

Ми свідомі високого її покликання у справі духовного відродження нації та зміцнення гуманістичних засад людського буття. Виходячи з цього переконання Українська держава робить усе можливе для забезпечення вільного і рівноправного розвитку релігійних організацій.

Водночас державу не можуть не турбувати складнощі і протиріччя, в яких розвивається Церква та напруженість у міжцерковних стосунках, що нерідко стають дестабілізуючим чинником суспільного життя. Врегулювання цих проблем є одним із найактуальніших завдань для України.

Кожна із країн, представлених на конференції, має свої особливості в галузі державно-церковних та міжцерковних відносин, свій історичний шлях і власний досвід розв'язання проблем, що існують тут. Тим ціннішими будуть ваша робота і обмін думками під час роботи конференції.

Вірю, що ваша праця дасть відчутний приріст знання щодо розуміння ролі релігії і Церкви в наших країнах та пошуку шляхів духовного зростання людини.

Бажаю вам плідної роботи, миру, добра і процвітання нашим державам і народам!

Президент України Л.КУЧМА

Привітали учасників конференції: Президент Міжнародної академії свободи релігії і віровизнань Дж.Вуд (США), Президент Української асоціації релігієзнавців А.Колодний (він зачитав також привітання Президента НАН України Б.Патона).

На пленарних засіданнях конференції, які відбулися 19 і 21 вересня було заслухано 28 доповідей. Виступили керівники державних інституцій, які займаються питаннями державно-церковних відносин, із всіх представлених на конференції постсоціалістичних країн. Доповіді в основному були присвячені актуальним проблемам політики їх держав щодо релігії і церкви, стану, тенденціям, перспективам розвитку державно-церковних відносин, практичним аспектам їх оптимізації, характеристиці релігійної ситуації.

Цікавими, інформаційно насиченими і практично значимими були доповіді вчених-релігієзнавців, правовиків, експертів з проблем релігійної свободи із США (К.Дюрем, Дж.Вуд, Л.Бусбі), Англії (А.Баркер), Нідерландії (С.ван Бістерфельд), Німеччини (Г.Робберс), Іспанії (Г.Моран), Швейцарії (Д.Россі). Плідною, за визнанням більшості учасників конференції, була робота 8 проблемних груп: “Нові релігійні течії: проблеми правового регулювання діяльності”; “Національний інтерес в системі державно - церковних відносин”; “Функціональна роль релігії і Церкви в посткомуністичних країнах: проблеми і перспективи”; “Державні органи у справах релігії: принципи організації роботи”; “Свобода релігійної організації: принципи реєстрації і регламентації діяльності”; “Правове забезпечення релігієзнавчої і релігійної освіти в посткомуністичних країнах”; “Місію-нерська діяльність, евангелізація і прозелітизм: проблеми їх правового регулювання”; “Проблеми власності і фінансового становища релігійних організацій”. На засіданнях проблемних груп відбулася жвава і зацікавлена дискусія саме в контексті досвіду практичного розв’язання означених проблем (в ній взяли участь 77 учасників конференції).

Хоча в своїй основі значна частина доповідей, виступів мала інформаційний характер, сама дискусія, обговорення поставлених проблем дали змогу поглибити як розуміння ситуації, яка склалася в релігійній сфері тієї чи іншої постсоціалістичної країни, так і більш зримо оглянути наявні проблеми, практичну методологію і засоби їх розв’язання.

Характерним було і те, що характер виголошених доповідей, повідомлень мав об’єктивний характер, в них відчувалася глибока стурбованість наявними проблемами, негативними тенденціями, колізіями в релігійній сфері своїх країн. Важливим фактором, що сприяв плідній роботі конференції, була атмосфера толерантності, прагнення до співпраці.

В рамках конференції відбулася зустріч представників державних органів у справах релігії постсоціалістичних країн у Державному Комітеті України у справах релігії. В центрі уваги цієї зустрічі були проблеми багатостороннього і двостороннього співробітництва державних відомств. Було вирішено утворити інформативно-консультативний орган - Міжнародну консультативно-інформаційну Раду у питаннях релігії. Питання наукового співробітництва вчених-релігієзнавців обговорювалися на зустрічі представників релігієзнавчої науки у Відділенні релігієзнавства Інституту

філософії НАН України. Узгоджене питання збірки з моделей державно-церковних відносин в країнах постсоціалістичного простору.

Учасники конференції не прийшли згоди щодо необхідності прийняття запропонованого проекту Підсумкового документу. При цьому не було жодних зауважень щодо його змісту. Мотивувалося таке ставлення відсутністю повноважень від свого уряду на підписання (хоч так питання й не ставилося) якихось документів. Погодилися на тому, що кожна делегація дасть у своїх країнах інформацію про зміст роботи конференції.

Подаючи дану інформацію про міжнародну наукову конференцію "Релігія і церква в постсоціалістичних країнах", її організатори від України вирішили опублікувати стислий виклад проекту Підсумкового документу.

Об'єктивно і всебічно проаналізувавши становище, функціональну роль і місце релігії і церкви в постсоціалістичних країнах, проблеми, пов'язані з практичним здійсненням свободи совісті, релігії, релігійних організацій, основні принципи політики держави щодо релігії та церкви, учасники конференції прийшли до висновку:

1. Глибока трансформація, фундаментальні зміни, які відбуваються в усіх сферах життя постсоціалістичних країн, ліквідація наслідків тоталітарного минулого сприяли активному процесу релігійного відродження, відновлення релігійних інститутів, розширенню можливостей для релігійних організацій у виконанні притаманної їм місії.

Змінився соціальний і правовий статус релігійних спільнот. Вагомішою стала роль релігії і церкви у справі зміцнення суспільної і особистісної моралі, духовно-культурного розвитку нації, національних меншин і в цілому соціумі. Суспільне визнання одержали екзистенціальна цінність релігії, діяльність релігійних організацій, яка спрямована на зміцнення державності, благодійництво.

Процесу ліквідації маргінального статусу релігії та церкви, їх адаптації до умов сучасного розвитку держав постсоціалістичного простору сприяли передусім створення демократичного, співвідносного за багатьма параметрами з міжнародними нормативними стандартами, конституційно-правового поля свободи совісті, політичних, економічних умов для практичної реалізації її принципів.

В цьому контексті дуже серйозні концептуальні корективи внесені в систему державно-церковних відносин. Церква (релігійні організації) стали їх повноправним суб'єктом. Учасники конференції підтвердили, що кожна постсоціалістична країна будує власну модель державно-церковних відносин, яка, звівравши кращий міжнародний досвід, ґрунтується на певних історичних, національних традиціях, особливостях розвитку і сучасного стану релігійної сфери.

2. Учасники конференції були єдиними у своїй стурбованості щодо конфліктності, контрардикторності релігійної ситуації в більшості країн постсоціалістичного простору. Негативні тенденції, на їх думку, породжуються, окрім факторів історичного, чисто релігійного контексту, недосконалістю нормативно-правової бази діяльності релігійних організацій, відсутністю чіткого і гнучкого механізму реалізації свободи релігії; невирішеністю матеріально-технічних проблем функціонування релігійних спільнот; певною політизацією релігійної сфери; безпідставним втручанням державних органів, особливо на місцевому і регіональному рівнях, у справи церкви. Все це, а також політичні, економічні, внутрішньоцерковні, міжконфесійні чинники породжують негаразди в релігійній сфері, дестабілізують обстановку в суспільстві.

3. Учасники конференції розглядають свободу совісті як одну з самих цінних свобод людини, як цінність загальнолюдської значимості. Вони дотримуються думки, що свобода совісті є центральним, визначальним принципом, на якому ґрунтуються інші права і свободи людини, її гідність, повага до її світоглядного вибору. Визнання пріоритетності свободи совісті, свободи релігії - це визнання цінності людської особистості, її духовного суверенітету, її підзвітності лише своїй совісті та Богу, зв'язок з яким є для неї сутністю життя, межею і основою її буття.

Тільки послідовне, беззастережне дотримання принципів свободи совісті, релігії та церкви на всіх рівнях державної влади є основою для вільного самовизначення і самореалізації особистості в духовній сфері життя, вільного розвитку релігії і діяльності церкви.

Рівень, ступінь, об'єм практичної реалізації права на свободу совісті в особистому і суспільно-інституціоналізованому вияві є одним із найважливіших показників демократичності держави.

Право на свободу релігії, совісті, діяльності релігійних організацій може бути обмежене лише законом в межах, які є розумними і виправданість яких може бути з'ясованою у вільному демократичному суспільстві.

4. Стержневим принципом державно-нормативного простору свободи совісті, свободи діяльності церкви має бути принцип рівноправності релігійних організацій. Вона має бути реальною, а не тільки декретованою, для всіх без винятку віросповідань, незалежно від кількості їх послідовників, часу і місця їхньої появи, традиційності чи нетрадиційності. Держава має бути нейтральною у справах віри, вільною від втручання в сферу її компетенції релігійного чинника.

5. Актуальною для постсоціалістичних країн залишається проблема недопущення втручання державних органів (особливо місцевих, регіональних) у діяльність церкви, деполітизації релігійної сфери, законодавчої заборони будь-яких спроб інструментального використання релігійних організацій в політичних цілях.

6. Дієвою, послідовною і постійною має бути підтримка державою різних аспектів соціальної, моральноорієнтованої діяльності релігійних організацій. Цьому має сприяти і пільгова податкова політика держави. Такий підхід сприяв би більш активній участі церкви в соціальному служінні, благодійництві.

7. За сучасних умов розвитку постсоціалістичних країн дуже важливою залишається проблема забезпечення активного сприяння держави формуванню в суспільстві атмосфери взаємної довіри, толерантності, відповідальності та культури у відносинах між конфесіями, церквами. Держава може стати посередником міжконфесійного діалогу, сприяти екуменічним процесам на національному рівні, зниженню рівня міжконфесійної, а отже й соціальної напруженості.

8. Релігійна сфера - чутлива, делікатна, вразлива сфера суспільного буття. Вона вимагає високої культури, компетенції, професіоналізму і такту державних службовців, всіх, хто займається проблемами державно-церковних відносин, співвідносить свою діяльність з "предметним полем" дії свободи релігії, свободи церкви. Це ставить проблему якості підготовки і перепідготовки кадрів державних службовців, створення чіткої системи релігієзнавчої освіти населення.

9. Учасники конференції прийшли до висновку щодо необхідності створення міжнародної консультативно - інфор-

маційної Ради, до складу якої на добровільних засадах ввійшли б представники державних органів, які курирують питання державно-церковних відносин з метою постійного обміну досвідом роботи, інформацією, для проведення конференцій, розв'язання тих чи інших проблем, що торкаються релігії в консультативному режимі.

* * * * *

Учасники конференції висловлюють надію, що проблеми й питання, які були предметом зацікавленого обговорення і дискусій, знайдуть своє толерантне вирішення в кожній країні постсоціалістичного простору. Переконані, що принципи свободи совісті, релігії та церкви, стануть в контексті їх міжнародного прочитання, важливим фактором подальшого розвитку релігійного життя, релігійного буття особистості як результату її вільного волевияву.

Конференція висловлює переконання, що послідовна реалізація принципів свободи совісті, свободи релігії, гуманізація міжконфесійних відносин, будуть сприяти подальшій демократизації суспільства, зміцненню співробітництва, толерантності в суспільному і людському вимірах.

Матеріал підготував к.ф.н. **М.Бабій**